

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2007. gada 21. februārī

lietā Nr. 2006-08-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Aija Branta, Romāns Apsītis, Juris Jelāgins un Uldis Ķinis,

pēc Jeļenas Patrinas, Allas Malohatko un Ilgas Bečas pieteikumiem,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2007. gada 23. janvāra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Valsts sociālo pabalstu likuma 7.¹ panta pirmajā daļā ietvertā nosacījuma – „ja minētā persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”)” – atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 110. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. 2002. gada 31. oktobrī Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) pieņēma Valsts sociālo pabalstu likumu (turpmāk – Pabalstu likums), kas stājās spēkā 2003. gada 1. janvārī. Pabalstu likums noteic valsts sociālo pabalstu veidus un to personu loku, kurām ir tiesības uz šiem pabalstiem.

Atbilstoši Pabalstu likuma 3. panta pirmajai daļai viens no regulāri izmaksājamiem pabalstiem ir bērna invalīda kopšanas pabalsts, un to izmaksā kopš 2006. gada 1. janvāra.

Pabalstu likuma 7.¹ panta pirmā daļa noteic: „Bērna invalīda kopšanas pabalstu piešķir personai, kas kopj bērnu, kuram Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija ir noteikusi invaliditāti un izsniegusi atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību sakarā ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem, ja minētā persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”).”

Šis pants noteic arī to, ka bērna invalīda kopšanas pabalstu nepiešķir, ja tajā pašā laikposmā vienam bērna vecākam sakarā ar šā bērna piedzimšanu vai kopšanu ir piešķirts maternitātes pabalsts vai bērna kopšanas pabalsts. Tiesības saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu rodas no dienas, kad bērnam invalīdam izniegts Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību. Bērna invalīda kopšanas pabalsta izmaksu izbeidz, kad beidzas termiņš, uz kuru noteikta invaliditāte un īpašas kopšanas nepieciešamība, vai kad bērns sasniedz 18 gadu vecumu.

Saskaņā ar Pabalstu likuma 16. pantu bērna invalīda kopšanas pabalstu piešķir vienam no bērna vecākiem vai aizbildnim, ja bērna vecākiem ir atņemtas bērna aprūpes vai bērna aizgādības tiesības, bērna vecāki ir miruši vai atrodas bezvēsts prombūtnē vai bērna vecāki nav sasnieguši likumā „Par sociālo drošību” noteikto sociālās rīcībspējas vecumu.

2005. gada 13. decembrī Latvijas Republikas Ministru kabinets (turpmāk – Ministru kabinets) izdeva noteikumus Nr. 940 „Noteikumi par bērna invalīda kopšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtību” (turpmāk – Noteikumi Nr. 940). To 2. punkts paredz, ka bērna invalīda kopšanas pabalsta apmērs ir 50 latu mēnesī.

2. 2006. gada 28. jūnijā Latvijas Republikas Satversmes tiesa (turpmāk – Satversmes tiesa) ierosināja lietu pēc Jeļenas Patrinas un Allas Malohatko konstitucionālās sūdzības, bet 2006. gada 24. augustā – lietu pēc Ilgas Bečas konstitucionālās sūdzības. Lai veicinātu lietu vispusīgu un ātru iztiesāšanu, atbilstoši Satversmes tiesas likuma 22. panta sestajai daļai abas lietas tika apvienotas.

Konstitucionālās sūdzības iesniedzējas (turpmāk – Iesniedzējas) lūdz atzīt Pabalstu likuma 7.¹ panta pirmajā daļā ietverto nosacījumu – „ja minētā persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”)” (turpmāk – apstrīdētā norma) – par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 110. pantam un par spēkā neesošu no tā pieņemšanas brīža.

2.1. J.Patrinas ģimenē aug divi bērni. Vienam bērnam Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija (turpmāk – VDEĀK) ir noteikusi invaliditāti un izsniegusi atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību. Iesniedzēja J.Patrina norāda, ka viņa spiesta strādāt algotu darbu, jo ir vienīgā ģimenes apgādniece. Darba attiecības ir nepieciešams saglabāt arī tādēļ, lai nezaudētu spēju konkurēt darba tirgū. Viņa ir nodarbināta, tāpēc bērna invalīda kopšanas pabalstu nesaņem.

A.Malohatko ģimenē aug divi bērni. Vienam bērnam VDEĀK ir noteikusi invaliditāti un izsniegusi atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību. Viņa saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu, jo nav nodarbināta. Iesniedzēja A.Malohatko uzsver, ka, domājot par ģimenes labklājību ilgtermiņā, viņai būtu nepieciešams strādāt, lai nezaudētu spēju konkurēt darba tirgū. Savukārt, strādājot

nepilnu darba dienu un šā iemesla dēļ zaudējot pabalstu, viņa tik un tā nenopelnītu pietiekami, lai varētu algot citu personu un nodrošināt bērnam invalīdam atbilstošu aprūpi.

I.Bečas ģimenē aug četri bērni. Diviem bērniem VDEĀK ir noteikusi invaliditāti un izsniegusi atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību. Iesniedzēja I.Beča norāda, ka ir nodarbināta, tādēļ bērna invalīda kopšanas pabalstu nesaņem, kaut arī tas ģimenei būtu ļoti nozīmīgs atbalsts.

2.2. Iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 110. pantam, jo likumdevējs nav izvēlējies atbilstošākos līdzekļus, lai nodrošinātu bērnu invalīdu interešu aizsardzību.

Bērna invalīda kopšanas pabalsts, arī kopā ar ģimenes pabalstu un piemaksu par bērnu invalīdu, nenodrošinot pietiekamus līdzekļus, lai persona, kas ir vienīgais apgādnieks, atsakoties no algota darba, varētu nodrošināt iztiku un aprūpi bērnam invalīdam, sev, kā arī pārējiem bērniem ģimenē. Likumdevējs neesot izvērtējis faktu, ka, atļaujot saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu un strādāt, valsts budžetam nerastos tik lieli papildu izdevumi, kas varētu aizskart sabiedrības intereses.

Aizliegums strādāt radot slogu sabiedrībai nākotnē. Vecākiem, ja vien viņiem nav nepieciešams saglabāt profesionālās iemaņas, pašreiz neesot izdevīgi iesaistīties darbā kaut uz nepilnu darba laiku, jo darba alga nesedzot bērna invalīda kopšanai nepieciešamos izdevumus. Pēc Iesniedzēju ieskata, likumdevējs pretēji Eiropas Savienības un Latvijas nodarbinātības politikas nostādnēm veicinot tādu situāciju, ka vecāks, kurš kopj bērnu invalīdu un ilgstoši nestrādā, zaudē spēju konkurēt darba tirgū un nereti var kļūt par sociāli atstumto sabiedrības locekli, kura integrācijai nākotnē būs jātērē lieli sabiedrības līdzekļi.

Vecākiem, kas kopj bērnu invalīdu, esot lielāks risks zaudēt profesionālo kvalifikāciju, jo šāds bērns ir kopjams faktiski visu mūžu. Turklāt valsts pārtrauc pabalstu izmaksu, kad bērns sasniedz 18 gadu vecumu. Tādējādi par vienīgo

iztikas avotu invalīdam kļūstot viņa vecāka darbā gūtie ienākumi, kurus tas, iespējams, vairs nespēs gūt, jo ilgstoši nebūs strādājis un nebūs saglabājis savu profesionālo kvalifikāciju.

Iesniedzējas secina, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, neesot ņēmis vērā ģimenes intereses ilgtermiņā. Proti – kādas sekas šī norma radīs attiecībā uz bērna invalīda un pārējo bērnu tiesībām, jo bērna dzīves līmenis ir tieši atkarīgs no vecāku dzīves līmeņa.

2.3. Iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst arī Satversmes 91. pantam, jo tajā noteiktajam ierobežojumam neesot saskatāms leģitīms mērķis un tas neatbilstot arī samērīguma principam. Atšķirīgajai attieksmei, ko atkarībā no personas – bērna invalīda kopējas – nodarbinātības noteic apstrīdētā norma, neesot saprātīga pamata.

Turklāt šis ierobežojums nerasniedzot bērna invalīda kopšanas pabalsta noteikšanas mērķi, tas ir, nodrošināt bērnam invalīdam īpašu kopšanu, bet personai, kura nestrādā un kopj bērnu invalīdu, – ienākumus atbilstoši Centrālās statistikas pārvaldes 2004. gadā noteiktajam viena iedzīvotāja pilnam iztikas minimumam.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Iesniedzējas uztur savu konstitucionālajā sūdzībā izteikto prasījumu.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – **Saeima** – atbildes rakstā norāda, ka norma neesot pretrunā ar Satversmes 91. un 110. pantu.

3.1. Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. pantam, jo konkrētajā gadījumā tā nenošķirot vairākas personu grupas un neparedzot atšķirīgu attieksmi pret kādu no tām. Atbildes rakstā pausts viedoklis, ka Pabalstu likuma 7.¹ panta pirmā daļa attiecas tikai uz vienu personu grupu, t.i., personām, kas kopj bērnu invalīdu un nav nodarbinātas. Šī grupa neesot nostādīta citādā situācijā, salīdzinot ar kādu citu grupu, piemēram, personām, kas varētu strādāt un saņemt

bērna invalīda kopšanas pabalstu. Līdz ar to apstrīdētā norma neesot pretrunā ar Satversmes 91. pantā ietverto tiesiskās vienlīdzības principu.

3.2. Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst arī Satversmes 110. pantam, jo šis pants pats par sevi neradot personai subjektīvas tiesības prasīt no valsts konkrēta veida un apmēra atbalstu.

Atbildes rakstā norādīts, ka Pabalstu likumā 7.¹ pants esot ieviests, lai sniegtu papildu finansiālo atbalstu tādām ģimenēm ar bērniem invalīdiem, kurās viens no vecākiem nestrādā un nodrošina bērna invalīda pastāvīgu kopšanu un uzraudzību mājās. Šī norma esot nepieciešama, lai atbalstītu vecāku tiešu iesaistīšanos bērna invalīda kopšanā un aprūpē un nodrošinātu iespēju vismaz vienam no vecākiem pastāvīgi būt kopā ar bērnu invalīdu, kuram nepieciešama īpaša kopšana sakarā ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem. Saeima uzsver, ka šiem bērniem jānodrošina vismaz viena vecāka vai kvalificēta slimnieku kopēja nepārtraukta klātbūtne. Tādējādi apstrīdētajai normai esot leģitīms mērķis – aizsargāt bērna tiesības, nodrošinot bērnam invalīdam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem pilnvērtīgu aprūpi, kuru sniedz viens no vecākiem vai cita persona.

Saeima uzskata, ka apstrīdētais ierobežojums atbilst samērīguma principam, jo bērna invalīda kopšanas pabalsta apmērs nevarot būt noteicošais kritērijs, pēc kura spriest, vai apstrīdētā norma atbilst vai neatbilst Satversmes 110. pantam.

Vērtējot apstrīdētās normas atbilstību samērīguma principam, esot jāņem vērā, ka bērna invalīda kopšanas pabalsts nav vienīgais pabalsts, kas paredzēts ģimenēm, kuras audzina bērnu invalīdu. Citu pabalstu piešķiršana neesot atkarīga no bērna invalīda vecāku nodarbinātības fakta. Savukārt bērna invalīda kopšanas pabalsts pēc savas būtības un mērķa esot paredzēts diezgan šaurai un specifiskai mērķa grupai.

Saeima izsaka viedokli, ka konkrētajā lietā nevarot piemērot Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 secinājumu daļā minētos argumentus un secinājumus. Pirmkārt, izskatāmajā lietā tiek vērtēts cits pabalsta veids, kura piešķiršanas nosacījumi esot atšķirīgi. Otrkārt, bērna invaliditāte, it īpaši pirmās invaliditātes grupas gadījumā, parasti prasot pastāvīgu klātbūtni un aprūpi. Treškārt, Pabalstu likuma 7.¹ pants neprasot, lai bērnu invalīdu koptu un pabalstu saņemtu tikai bērna vecāks. Vienlaikus Saeima norāda, ka to personu loks, kurām ir tiesības saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu, nosakāms atbilstoši Pabalstu likuma 16. pantam.

Saeima vērš uzmanību uz to, ka invalīdiem paredzētie atbalsta pasākumi joprojām tiekot pilnveidoti. To apliecinot arī ar Ministru kabineta 2005. gada 10. augusta rīkojumu Nr. 544 akceptētās Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005. – 2015.gadam. Tās paredz izstrādāt valsts atbalsta programmu invalīdiem (to skaitā bērniem invalīdiem) ar ļoti smagiem funkcionāliem traucējumiem. Piemēram, lai no valsts budžeta līdzekļiem nodrošinātu asistenta pakalpojumus neredzīgajiem un personām, kuras pārvietojas ratiņkrēslos.

Atzīstot, ka apstrīdēto normu ir iespējams pilnveidot, izraugoties citus atbalsta mehānismus ģimenēm, kuras audzina bērnu invalīdu, un ka šo normu atsevišķās situācijās nevar piemērot pietiekami elastīgi, Saeima tomēr uzskata, ka kopumā tā atbilst Satversmes 91. un 110. pantam.

4. Ministru kabinets norāda, ka Pabalstu likuma 7.¹ pantā noteiktais bērna invalīda kopšanas pabalsts ir ieviests atbilstoši valdības 2004. gada 1. decembra deklarācijas sadaļas „Labklājība” 4. punktā noteiktajam mērķim – ieviest bērna invalīda kopšanas pabalstu un valsts sociālo apdrošināšanu personai, kurai, kopjot bērnu invalīdu, nav iespējams strādāt.

Lai sasniegtu minēto mērķi, 2005. gadā izstrādāti grozījumi vairākos likumos. Pirmkārt, Pabalstu likumā. Otrkārt, likumā „Par valsts sociālo apdrošināšanu”. Atbilstoši tiem no 2006. gada 1. janvāra nestrādājošas personas,

kuras kopj bērnu invalīdu, ir pakļautas obligātajai sociālajai apdrošināšanai. Tas nozīmē, ka par minētajām personām no valsts pamatbudžeta tiek veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas valsts pensiju apdrošināšanai un ka bērna invalīda kopšanas laiks tiks ņemts vērā, aprēķinot vecuma pensiju.

Ministru kabinets atzīmē, ka apstrīdētajai normai ir komplekss legītimais mērķis. Pirmkārt, sniegt papildu finansiālo atbalstu, ieviešot jaunu valsts sociālo pabalstu ģimenēm ar bērniem invalīdiem, kur viens no vecākiem nestrādā un nodrošina bērna invalīda pastāvīgu kopšanu un uzraudzību mājās. Otrkārt, atbalstīt vecāku tiešu iesaistīšanos bērnu invalīdu kopšanā un aprūpē un nodrošināt iespēju vismaz vienam no vecākiem pastāvīgi būt kopā ar bērnu invalīdu, kuram nepieciešama īpaša kopšana sakarā ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem.

5. Labklājības ministrija uzskata, ka jautājums par bērna invalīda kopšanu un uzraudzību, izmantojot trešo personu, arī kvalificētu slimnieku kopēju, pakalpojumus, kas varētu dot iespēju bērnu invalīdu vecākiem savienot ģimenes dzīvi ar darbu, būtu risināms sociālo pakalpojumu sistēmas ietvaros.

Ministrija norāda, ka Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums noteic pašvaldību pienākumu atbalstīt ģimenes, kurās ir bērni invalīdi, lai bērni invaliditātes dēļ netiktu ievietoti ilgstošās sociālās aprūpes institūcijās. Pašvaldībām šīs ģimenes būtu jānodrošina ar sociālās aprūpes pakalpojumiem, kas tuvināti ģimeniskai videi (aprūpe mājās, pakalpojumi dienas aprūpes centrā).

Ministrija ir sagatavojusi Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005. – 2015. gadam, kuras paredz noteikt valsts atbalsta programmu invalīdiem (tostarp bērniem) ar ļoti smagiem funkcionāliem traucējumiem, lai no valsts budžeta līdzekļiem nodrošinātu viņiem asistenta pakalpojumus. Ministrija uzskata, ka līdz ar šā pasākuma īstenošanu personām, kuras kopj bērnu invalīdu, radīšoties iespēja vairāk iesaistīties darba tirgū un strādāt pilnu slodzi.

6. Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija informē, ka saskaņā ar Noteikumu Nr. 940 4.4.punktu tā 2006. gada pirmajā pusgadā, veicot invaliditātes ekspertīzi bērniem līdz 18 gadu vecumam, ir izsniegusi atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību 854 bērniem.

7. Valsts cilvēktiesību birojs (tagad – Tiesībsargs) uzskata, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo Satversmes 110.pantā noteiktās bērnu invalīdu tiesības uz īpašu aizsardzību. Birojs norāda, ka, likumā paredzot bērna invalīda kopšanas pabalstu, tika atzīta nepieciešamība sevišķi atbalstīt ģimenes ar bērniem invalīdiem, kuriem ir smagi fiziski un funkcionāli traucējumi. Šis pabalsts tiek piešķirts gadījumos, kad bērnam invalīdam ir nepieciešama pastāvīga aprūpe vai uzraudzība. Šobrīd Latvijā ģimenēm ar bērniem invalīdiem, kam nepieciešama īpaša kopšana, neesot pieejami tādi aprūpes personāla pakalpojumi, kas nodrošinātu ilgstošu bērna aprūpi (astoņas vai pat desmit stundas dienā), bet bērna vecākiem vai aizbildnim nodrošinātu iespēju strādāt. Arī dienas aprūpes centru šobrīd vēl neesot pietiekami daudz, lai jebkurā Latvijas reģionā ģimenes ar bērnu invalīdu varētu regulāri izmantot to pakalpojumus. Turklāt ne visos gadījumos ģimenes ar bērnu invalīdu varot izmantot dienas centrus bērna veselības stāvokļa dēļ.

Liedzot tiesības saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu, personām netiekot nodrošināti arī alternatīvi bērna invalīda aprūpes pakalpojumi. Netiekot ņemts vērā arī katras ģimenes materiālais stāvoklis un spēja nodrošināt bērnam invalīdam pilnvērtīgu aprūpi ar pašu resursiem. Tas neveicinot to, lai bērni invalīdi, kam nepieciešama īpaša kopšana, netiktu šķirti no ģimenēm un netiktu ievietoti ilgstošās aprūpes iestādēs.

Apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma dēļ bērna invalīda vecāks tiešām zaudējot spēju konkurēt darba tirgū. Norma nepieļauj nodarbinātību pat dažas stundas dienā, kas ļautu vienam no vecākiem daļu dienas rūpēties par bērnu, bet daļu dienas strādāt. Tādējādi arī persona, kura kopj bērnu invalīdu, tiek izolēta no sabiedrības.

Birojs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst arī Satversmes 91. pantam, jo visas ģimenes ar bērniem invalīdiem, kam nepieciešama īpaša kopšana, atrodas vienādos apstākļos. Neatkarīgi no ģimenes locekļu skaita vai ģimenes ienākumiem šīm ģimenēm ir pienākums rūpēties par bērnu invalīdu, bez tam šajās ģimenēs bērnam invalīdam ir jānodrošina pastāvīga aprūpe un uzraudzība. Apstrīdētā norma paredzot atšķirīgu attieksmi, jo pabalstu var saņemt tikai tad, ja bērnu kopj kāds no vecākiem vai aizbildnis. Turklāt tikai tad, ja šī persona nav nodarbināta. Ja bērna vecāki vai aizbildnis bērna kopšanu nodrošina ar citas personas palīdzību un paši turpina strādāt, pabalsts viņiem tiek liegts.

8. Latvijas Cilvēktiesību centrs norāda, ka apstrīdētā norma būtu atzīstama par atbilstošu Satversmes 91. pantam, jo tas fakts, ka vecākiem, kuri kopj bērnu invalīdu un nestrādā, tiek izmaksāts pabalsts, pats par sevi neesot diskriminējošs. Pēc būtības tā esot leģitīma valsts rīcība – veidojot sociālo garantiju sistēmu, noteikt, ka vecāki, kuri kopj bērnu invalīdu un tālab nevar būt nodarbināti, saņem zināmus ienākumus.

Tomēr pašreizējos apstākļos apstrīdētā norma neesot atzīstama par atbilstošu Satversmes 110. pantam. Ņemot vērā pabalsta apmēru, viena iedzīvotāja pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtību mēnesī un minimālo algu, varot secināt, ka bērna invalīda kopšanas pabalsts nenodrošina pat pusi no vienas personas iztikas minimuma. Tātad ģimenei, kurā ir bērns invalīds un viņu kopj viens no vecākiem, iztikas minimums varot tikt nodrošināts vienīgi tādā gadījumā, ja tajā ir strādājoša persona, kas saņem pietiekami lielu darba samaksu, lai nodrošinātu gan savas, gan bērna invalīda kopēja un bērna invalīda, gan arī citu bērnu – ja tādi ir – vajadzības.

Jāņemot vērā arī tas, ka bērniem invalīdiem esot papildu vajadzības, piemēram – medikamenti, rehabilitācijas nodarbības, ko valsts apmaksā tikai daļēji. Turklāt Latvijā neesot izveidota tāda sistēma, lai ģimenei, kurā aug bērns invalīds, būtu nodrošināta sociālā darbinieka palīdzība. No tā izriet, ka ģimenei,

kurā aug bērns invalīds ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem, nepieciešams nodrošināt bērna vajadzībām atbilstošas papildu garantijas.

9. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra (turpmāk – Aģentūra) informē, ka laikā no 2006. gada maija līdz augustam izmaksai nosūtīti 616 bērnu invalīdu kopšanas pabalsti un to izmaksai izlietoti 226 750 latī.

Secinājumu daļa

10. Satversmes 110. pants noteic, ka „valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības”.

Lai arī Satversmes 110. pantā noteiktais nerada personai subjektīvas tiesības saņemt konkrētu valsts atbalstu noteikta veida un apmēra pabalsta formā, tas uzliek valstij pienākumu radīt pienācīgu sistēmu (normatīvo, institucionālo u.c.) un, rūpējoties par bērniem, ģimeni un laulību un ievērojot pārējās Satversmes normas un tiesību principus, veikt tādas atbalsta pasākumus, kas ir pietiekami efektīvi un, cik vien tas iespējams, atbilst adresātu, pirmām kārtām bērnu vajadzībām (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 13.1. punktu un Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 13.1. punktu*).

Interpretējot Satversmes 110. pantā noteiktās pamattiesības, vienlaikus jāņem vērā starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertās normas un to piemērošanas prakse. Satversmes tiesa jau agrāk norādījusi, ka „no Satversmes 110. panta un Latvijas starptautiskajām saistībām citastarp izriet valsts pozitīvais pienākums izveidot un uzturēt sistēmu, kas vērsta uz ģimenes sociālo un ekonomisko aizsardzību” (*Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 8.2. punkts*). Pienākums nodrošināt iespējami plašāku aizsardzību un palīdzību ģimenei izriet gan no Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, gan Starptautiskā pakta par

ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, gan arī no Eiropas Sociālās hartas.

Savukārt bērnu invalīdu tiesības uz īpašu aprūpi un palīdzību ir garantētas 1989. gada ANO Konvencijā par bērna tiesībām. Saskaņā ar konvencijas 23. panta 1. punktu dalībvalstis atzīst, ka garīgā vai fiziskā ziņā nepilnvērtīgam bērnam jādzīvo pilnvērtīga un cienīga dzīve tādos apstākļos, kas garantē viņa pašcieņu, palīdz viņam uzturēt ticību saviem spēkiem un atvieglo iespējas aktīvi piedalīties sabiedrības dzīvē.

Šā paša panta 2. punktā ir noteikts, ka dalībvalstis atzīst bērna ar īpašām vajadzībām tiesības uz sevišķu gādību. Valsts atbilstoši saviem resursiem veicina un nodrošina palīdzības sniegšanu bērnam, kam uz to ir tiesības, un par viņa aprūpi atbildīgajām personām. Savukārt 3. punktā noteikts, ka minētā palīdzība tiek sniegta, ja vien iespējams, bez maksas, ņemot vērā vecāku vai citu personu – bērna aprūpētāju – finansiālos resursus. Palīdzības mērķis ir garantēt, lai bērnam ar īpašām vajadzībām būtu nodrošināta efektīva pieeja izglītībai, profesionālajai sagatavošanai, medicīniskajai apkalpošanai, veselības atjaunošanas pasākumiem, sagatavošanai darba gaitām, lai būtu nodrošināta šāda bērna pēc iespējas pilnīgāka iesaistīšana sociālajā dzīvē un tiktu veicināta viņa personības attīstība, kā arī kulturālā un garīgā attīstība.

No konvencijas normām izriet valsts pienākums veicināt bērnu invalīdu ekonomisko, juridisko un sociālo aizsardzību. Tomēr konvencija nenoteic ne konkrētu atbalsta struktūru, ne apjomu.

Tātad no Satversmes 110. panta izriet valsts pienākums izveidot un uzturēt sistēmu, kas nodrošina bērnu invalīdu īpašu sociālo un ekonomisko aizsardzību.

11. Lai nodrošinātu ekonomisko aizsardzību bērnam invalīdam, ir noteikti vairāki pabalstu veidi. Saskaņā ar Pabalstu likuma 3. panta pirmo daļu regulāri izmaksājamie valsts pabalsti ir ģimenes valsts pabalsts, bērna invalīda kopšanas

pabalsts un pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās. Minētos pabalstus finansē no valsts pamatbudžeta.

Ģimenes valsts pabalsta mērķis ir sniegt regulāru atbalstu ģimenēm, kurām radušies papildu izdevumi sakarā ar bērna audzināšanu. Ģimenes valsts pabalstu piešķir saskaņā ar Pabalstu likuma 6. un 16. pantu. Saskaņā ar Ministru kabineta 2005. gada 26. jūlija noteikumiem Nr. 562 “Noteikumi par ģimenes valsts pabalsta un piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību” (turpmāk – Noteikumi Nr. 562) pabalsta apmērs par pirmo bērnu ir 6 lati.

Piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu piešķir saskaņā ar Pabalstu likuma 6. panta trešo daļu. Tā nosaka: „ja ģimenes valsts pabalsts piešķirts par bērnu invalīdu, kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu, pie pabalsta tiek izmaksāta piemaksa Ministru kabineta noteiktajā apmērā. Tiesības uz šo piemaksu personai, kura audzina bērnu invalīdu, saglabājas neatkarīgi no ģimenes valsts pabalsta izmaksas, līdz bērns sasniedz 18 gadu vecumu.” Saskaņā ar Noteikumiem Nr. 562 piemaksas apmērs ir 50 latu mēnesī.

Pabalstu transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās, piešķir saskaņā ar Pabalstu likuma 12. pantu. Šā pabalsta mērķis ir sniegt atbalstu speciāli pielāgota vieglā automobiļa iegādei. Atbilstoši Ministru kabineta 2005. gada 26. jūlija noteikumiem Nr. 563 „Noteikumi par pabalsta apmēru transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtību” pabalsta apmērs ir 56 lati par katru pilnu sešu mēnešu periodu.

Pabalstu bērna invalīda kopšanai piešķir saskaņā ar Pabalstu likuma 7.¹ un 16. pantu, un tas tiek izmaksāts kopš 2006. gada 1. janvāra.

Bērna invalīda kopšanas pabalsts tiek piešķirts vienam no bērna invalīda (ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem) vecākiem, pamatojoties uz

VDEĀK atzinumu, ja tajā ir noteikts, ka bērnam invalīdam nepieciešama īpaša kopšana, un ja tajā pašā laikā vienam no bērna vecākiem sakarā ar šā bērna piedzimšanu vai kopšanu nav piešķirts maternitātes pabalsts vai bērna kopšanas pabalsts. Atbilstoši Noteikumiem Nr. 940 pabalsta apmērs ir 50 latu mēnesī. Persona, kas kopj bērnu invalīdu ar šādiem traucējumiem, saņem gan piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu, gan bērna invalīda kopšanas pabalstu. Rezultātā pabalstu veidā sniegtā valsts atbalsta apmērs minētajai personai sasniedz 100 latus mēnesī, kas atbilst Centrālās statistikas pārvaldes 2004.gadā noteiktajai viena iedzīvotāja pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtībai vidēji mēnesī.

Izvērtējot situāciju pirms Pabalstu likuma grozījumu pieņemšanas, tika secināts, ka „valsts sociālo pabalstu veidā sniegtā valsts atbalsta pašreizējais apjoms nav pietiekams ģimenēm ar bērniem invalīdiem, kuriem nepieciešama īpaša kopšana” (*sk. likumprojekta „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” anotāciju. Lietas materiālu 94.lpp.*).

Likumprojekta anotācijā norādīts, ka bērna invalīda kopšanas pabalsts noteikts, lai „personas, kuras kopj bērnus invalīdus ar mēreni izteiktiem organisma sistēmu funkciju traucējumiem, un personas, kuras kopj bērnus invalīdus ar ļoti smagi izteiktiem organisma sistēmu funkciju traucējumiem, kas nosaka nepieciešamību bērna invalīda īpašai kopšanai (t.i., bērna invalīda pastāvīgajai aprūpei vai uzraudzībai), neatrastos nevienlīdzīgos sociālekonomiskos apstākļos”. Vēl anotācijā secināts, ka „bērnu invalīdu ar ļoti smagi izteiktiem organisma sistēmu funkciju traucējumiem vecāki ir spiesti kopt bērnus invalīdus, atsakoties no algota darba, vai izmantot maksas kvalificētu slimnieku kopēju pakalpojumus, kā rezultātā viņiem rodas lieli papildus izdevumi” (*sk. lietas materiālu 94. lpp.*).

Pildot no Satversmes 110. panta izrietošo pienākumu īpaši palīdzēt bērniem invalīdiem, likumdevējs šo pantu ir konkretizējis, likumos izveidojot tiesību aizsardzības mehānismu.

12. Pabalstu likuma 7.¹ panta pirmajā daļā, paredzot iespēju saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu, vienlaikus tika ietverts pabalsta saņemšanas nosacījums. Pabalstu piešķir personai, kas nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu "Par valsts sociālo apdrošināšanu").

Turklāt Pabalstu likuma 16. pants skaidri noteic to personu loku, kurām ir tiesības saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu. Proti – pabalstu piešķir vienam no bērna vecākiem. Savukārt aizbildnim pabalstu piešķir, ja bērna vecākiem ir atņemtas bērna aprūpes vai bērna aizgādības tiesības, bērna vecāki ir miruši vai atrodas bezvēsts prombūtnē vai arī bērna vecāki nav sasnieguši likumā „Par sociālo drošību” noteikto sociālās rīcībspējas vecumu.

Personas nodarbinātības gadījumā tiesības saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu pilnībā tiek liegtas, tādējādi liedzot īstenot tiesības uz sevišķu valsts pabalstu bērniem invalīdiem ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem.

Apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums atzīstams par Satversmē noteikto pamattiesību ierobežojumu, jo tiesības saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu personai, kura kopj bērnu ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem, ir tikai tādā gadījumā, ja šī persona nav nodarbināta.

13. Pamattiesības var ierobežot tikai Satversmē noteiktajos gadījumos, ja to prasa svarīgu sabiedrības interešu aizsardzība un ja tiek ievērots samērīguma princips. Tādējādi tiesai jāizvērtē, vai apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums, pirmkārt, noteikts ar likumu. Otrkārt, vai ierobežojums noteikts leģitīma mērķa labad. Treškārt, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir samērīgi un piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai.

14. Apstrīdētā norma, kurā ietverts Satversmes 110. pantā paredzēto pamattiesību ierobežojums, Pabalstu likumā iekļauta ar 2005. gada 27. oktobra

likumu “Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā”, kas pieņemts un izsludināts Satversmē un Saeimas kārtības rullī paredzētajā kārtībā.

Tātad apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

15. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts leģitīma mērķa, t.i., nozīmīgu interešu aizsardzībai.

Saeima atbildes rakstā norādījusi, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir bērnu tiesību aizsardzība, nodrošinot bērnam invalīdam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem pilnvērtīgu aprūpi, kuru sniedz viens no vecākiem vai cita persona. Apstrīdētā norma esot nepieciešama, lai atbalstītu vecāku tiešu iesaistīšanos bērnu invalīdu kopšanā un aprūpē un nodrošinātu iespēju vismaz vienam no vecākiem pastāvīgi būt kopā ar bērnu invalīdu, kuram nepieciešama īpaša kopšana sakarā ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem. Kopjot šādu bērnu ģimeniskā vidē, viņam jānodrošina vismaz viena vecāka vai kvalificēta slimnieku kopēja nepārtraukta klātbūtne (*sk. lietas materiālu 38. lpp.*).

Ierobežojums pieņemts ar mērķi nodrošināt bērnu intereses iespējami labākā veidā. Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka bērnu tiesību aizsardzība var tikt atzīta par pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 11.punktu*).

Tādējādi apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis – bērna invalīda ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem pilnvērtīgas aprūpes nodrošināšana ģimeniskā vidē.

16. Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma sasniedz šo mērķi, jānoskaidro, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir samērīgi un piemēroti tā sasniegšanai.

16.1. Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka saskaņā ar starptautisko tiesību normām sociālās un ekonomiskās aizsardzības sistēma (pabalstu veidi un

apmēri) un tās uzturēšana ir pašas valsts ziņā un ir atkarīga no valsts ekonomiskās situācijas un pieejamiem resursiem. Turklāt valstij ir plaša rīcības brīvība, lemjot par sociālo tiesību jautājumiem (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 25. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-11-0106 secinājumu daļas 1.punktu, Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 14.1. punktu un Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Sociālo tiesību īstenošana ir atkarīga no valsts finansiālajām iespējām un kopējās ekonomiskās situācijas. Attīstoties ekonomikai, valstij rodas iespējas sniegt lielāka apmēra atbalstu atsevišķiem iedzīvotājiem un līdz ar to pienākums palielināt finansiālos un cita veida ieguldījumus personas sociālo, ekonomisko un kultūras tiesību realizēšanas sistēmā. Vienlaikus nepieciešams ņemt vērā, ka valsts nevar pilnībā uzņemt visas rūpes par personas sociālajām, ekonomiskajām un kultūras vajadzībām (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 13.3. punktu*).

Sociālās tiesības starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos un citu valstu konstitūcijās pamatā tiek formulētas kā vispārīgi valsts pienākumi (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 26. jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-02-0106 secinājumu daļas 4. punktu*). Tomēr šāds secinājums nenozīmē, ka personai nerodas prasījuma tiesības, proti, tiesības prasīt, lai valsts piešķir tai nepieciešamo sociālo nodrošinājumu. Ja kādas sociālās tiesības ir iekļautas konstitūcijā, tad valsts no tām nevar atteikties. Šīm tiesībām vairs nav tikai deklaratīvs raksturs (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta sprieduma lietā Nr. 2000-08-0109 secinājumu daļu un Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-01 14.3. punktu*).

Turklāt valstij neatkarīgi no tās attīstības līmeņa ir pienākums veikt pasākumus, lai, izmantojot visus nepieciešamos līdzekļus, panāktu sociālo tiesību nodrošinājumu vismaz minimālajā līmenī (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 14. janvāra sprieduma lietā Nr. 2003-19-0103 8. punktu*). Īstenojot Satversmē

garantētās tiesības uz sociālo nodrošinājumu, valsts pienākums ir ne tikai noteikt šo tiesību normatīvo regulējumu, bet arī izveidot efektīvu tiesību normu īstenošanas mehānismu. Valsts pienākums ir ne tikai deklarēt tiesības, bet arī "iedzīvināt" tās un uzraudzīt to piemērošanu (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 14. janvāra sprieduma lietā Nr. 2003-19-0103 9.3. punktu*).

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka likumdevējam, īstenojot sociālo un ekonomisko politiku, ir plašas pilnvaras. Tāpat ir respektējams likumdevēja pieņemtais lēmums, kas atbilst sabiedrības interesēm, ja vien šis lēmums nav acīmredzami nepamatots (*sk.: The James and Others v. the United Kingdom, judgment of 21 February 1986, Series A no. 98, para. 46*).

Sociālo tiesību nodrošinājuma garantēšana vismaz minimālajā līmenī, kas var izpausties pabalstu formā, ir sevišķi nozīmīga bērniem invalīdiem ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem. Tādējādi šiem bērniem rodas iespēja atrasties ģimeniskā vidē un vienlaikus būt aprūpētiem.

16.2. Apvienoto Nāciju Bērna tiesību aizsardzības komiteja, diskutējot par bērnu invalīdu tiesībām, atzīmējusi, ka ir būtiski atbalstīt tās ģimenes, kurās aug bērns invalīds. Turklāt Konvencijas par bērna tiesībām 23. panta nolūks ir garantēt to, lai arī bērniem invalīdiem tiek nodrošinātas visas šajā konvencijā noteiktās tiesības [*sk.: Summary of the general discussion "The rights of children with disabilities" of the United Nations Committee on the Rights of the Child (CRC/C/69) para. 319, 331 and 333*].

Gan Konvencijas par bērna tiesībām 3.panta pirmā daļa, gan Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6.panta pirmā daļa noteic bērna interešu prioritāti. Šis princips paredz, ka visās darbībās un lēmumos, kas skar bērnu, uzmanība pirmām kārtām jāveltī viņa interešu iespējami labākai nodrošināšanai. Šis ir viens no galvenajiem konvencijas principiem, kas nosaka visu bērna tiesību un brīvību interpretāciju.

Satversmes tiesa ir sniegusi skaidrojumu, ka bērna tiesību un interešu prioritāte nozīmē, ka ne vien tiesai un citām institūcijām savi lēmumi jāpieņem,

ievērojot bērnu tiesības un intereses, bet arī likumdevējam normatīvie akti jāpieņem vai jāgroza, aizsargājot bērnu tiesības un intereses iespējami labākajā veidā (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr.2004-02-0106 11. punktu*).

Līdz ar to izvērtējams, vai apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ir piemērotākais līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai – bērna interešu nodrošināšanai. Pirmkārt, jāizvērtē, vai bērna interešu aizsardzība tiek nodrošināta iespējami labākā veidā. Otrkārt, jāizvērtē, kā valsts izraudzītie leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļi kopumā ietekmē tādas ģimenes labklājību, kurā aug bērns invalīds ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem.

16.3. Valstij, veidojot sociālo garantiju sistēmu, ir rīcības brīvība, un valsts var noteikt dažādus ierobežojumus. Tomēr apstrīdētās normas piemērošanas gadījumā tiesības saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu tiek liegtas pilnībā un valsts īpašais atbalsts bērniem invalīdiem ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem netiek nodrošināts pat minimālā apmērā.

Saeima atzīst, ka bērni, kuriem nepieciešama īpaša kopšana, proti, pastāvīga aprūpe un uzraudzība, ir pārsvarā invalīdi jau kopš bērnības un viņu invaliditāte parasti ir smaga, proti, pielīdzināma pirmajai invaliditātes grupai. Šo bērnu pamatdiagnozes pārsvarā ir saistītas ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem, kas bieži izslēdz iespēju patstāvīgi pārvietoties un apmierināt savas pamatvajadzības. Šādas slimības, piemēram, ir kaulu un locītavu sistēmas iedzimtās patoloģijas, nervu sistēmas slimības, psihiskie traucējumi. Kopjot šādu bērnu invalīdu ģimeniskā vidē, viņam jānodrošina vismaz viena vecāka vai kvalificēta slimnieku kopēja nepārtraukta klātbūtne (*sk. lietas materiālu 38. lpp.*). Arī Labklājības ministrija atzīst, ka šādiem bērniem ir nepieciešama īpaša kopšana (*sk. lietas materiālu 80. lpp.*). Turklāt, ja bērnam invalīdam ir smagi fiziski un funkcionāli traucējumi, kvalificēta slimnieku kopēja klātbūtne var būt nepieciešama arī tādā gadījumā, ja bērnu vienlaikus kopj viens no vecākiem. Bez tam šāda bērna kopšana un aprūpe ietver arī nepieciešamo medikamentu iegādi un

rehabilitācijas pasākumu nodrošināšanu, bet tas viss prasa ievērojamus finanšu līdzekļus.

Apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma piemērošanas gadījumā kopējais pabalstu apmērs kļūst vienāds gan bērniem invalīdiem ar mēreni izteiktiem organisma sistēmu funkciju traucējumiem, gan bērniem invalīdiem ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem. Līdz ar to netiek sasniegts mērķis nodrošināt papildu atbalstu bērniem invalīdiem ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem un atšķirīgām personu grupām netiek nodrošināta atšķirīga attieksme.

Jebkurš lēmums, kas attiecas uz bērnu, jāpieņem tādā veidā, lai, cik vien tas iespējams, tiktu ievērotas bērna intereses un nodrošinātas viņa tiesības. Tās tiek skartas ne tikai tad, kad lēmums jāpieņem tieši attiecībā uz bērnu, bet arī tad, kad lēmums var būt tikai attiecināms uz bērnu vai var netieši skart bērnu. Jebkuras citas prioritātes atzīšana bez nopietna iemesla un attaisnojuma nav pieļaujama (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr.2005-19-01 11. punktu*). Saeima nav sniegusi argumentus, kas šajā gadījumā attaisnotu bērnu invalīdu ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem interešu neievērošanu.

16.4. Turklāt apstrīdētajā normā ietvertais nodarbinātības ierobežojums var būtiski ietekmēt kopējo labklājību ģimenē, kurā aug bērns invalīds ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem.

Daudzu ģimeņu labklājību ietekmē problēmas, kas saistītas ar bērna vai vecāku ilgstošu slimību vai invaliditāti. Arī cilvēkiem ar garīgiem un fiziskiem traucējumiem un viņu ģimenes locekļiem ir nerakstītas tiesības tikt respektētiem un cienītiem. Tāpēc viņi un viņu ģimenes ir jāiesaista atbilstošos sociālās integrācijas pasākumos (*sk. koncepciju „Valsts ģimenes politika”*. http://www.bm.gov.lv/lat/ģimenes_valsts_politika).

Ieviešot bērna invalīda kopšanas pabalstu, viens no mērķiem bija palielināt ģimeņu ar bērniem invalīdiem pirktspēju, vienlaikus pozitīvi ietekmējot arī ekonomiskos procesus valstī, uzlabot dzīves līmeni ģimenēm, kuras kopj bērnu invalīdu, kā arī nodrošināt bērnu invalīdu pilnvērtīgāku attīstību un drošāku aprūpi mājās (*sk. likumprojekta „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” anotāciju. Lietas materiālu 96.lpp.*).

Ņemot vērā to, ka bērna invalīda kopšana ilgst daudzus gadus, apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums var būtiski ietekmēt bērna vecāku spēju konkurēt darba tirgū. Dažkārt pabalsta saņēmējiem nodarbinātība nepilnu darba laiku var būt nozīmīga arī kā iespēja nezaudēt savu profesionālo kvalifikāciju. No tā izriet, ka valsts, cenšoties nodrošināt bērna invalīda atrašanos ģimeniskā vidē, var aizskart kā paša bērna invalīda un viņa kopēja, tā arī citu ģimenes locekļu, tostarp citu bērnu, intereses.

Persona, kas vairāku gadu garumā kopj bērnu invalīdu ar smagiem fiziskiem un funkcionāliem traucējumiem un nav nodarbināta, var ne tikai zaudēt konkurētspēju, bet nākotnē potenciāli saņemt visai nelielu vecuma pensiju. Grozījumi likumā „Par valsts sociālo apdrošināšanu” noteic, ka no 2006. gada 1. janvāra personas, kas saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu, ir pakļautas obligātajai sociālajai apdrošināšanai. Proti – par minētajām personām no valsts pamatbudžeta tiek veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas valsts pensiju apdrošināšanai, un, šīm personām sasniedzot pensijas vecumu, bērna invalīda kopšanas laiks tiks ņemts vērā, aprēķinot vecuma pensiju. Saskaņā ar Ministru kabineta 2001. gada 5. jūnija noteikumu Nr. 230 „Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām no valsts pamatbudžeta un valsts sociālās apdrošināšanas speciālajiem budžetiem” 3. punktu par personām, kas saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu, pensiju apdrošināšanai no valsts pamatbudžeta tiek veiktas obligātās iemaksas 20 procentu apmērā no 50 latiem. Ja personai, kas kopj bērnu invalīdu un saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu, būtu iespēja strādāt, tas ļautu ne vien gūt papildu ienākumus ģimenei un nezaudēt profesionālo kvalifikāciju, bet arī nākotnē radītu iespēju saņemt lielāku vecuma pensiju.

Pamatojoties uz sociālās aizsardzības vienotās informācijas sistēmas datiem par 2004. un 2005. gadu Eiropas Savienības un Eiropas Ekonomikas zonas valstīs, Saeima un Labklājības ministrija sniedza pārskatu par aplūkojamās problēmas risinājumu citās valstīs. Piemēram, Francijā pabalstu piešķir par vecāka klātbūtni un tas ir atkarīgs no viņa profesionālās aktivitātes samazināšanās pakāpes. Ja persona nav nodarbināta, pabalsta apmērs ir 856 eiro mēnesī, ja persona daļēji ierobežo nodarbinātību – 468 vai 260 eiro mēnesī. Arī Slovēnijā ir noteikta atlīdzība par ienākumu zaudējumu un tās apmērs atbilst valstī noteiktai minimālajai darba algai – 512 eiro. Īslandē personai, kura nodrošina bērna invalīda kopšanu, piešķir mājas aprūpes pabalstu, kura apmērs ir 1226 eiro mēnesī, bet Itālijā ģimenēm ar bērniem invalīdiem tiek noteikti dažādi atvieglojumi (*sk. lietas materiālu 40. un 81. – 82. lpp.*).

Latvijā situācija ir atšķirīga. Lai saņemtu bērna invalīda kopšanas pabalstu, personai ir jāatsakās no algota darba, bet tas nereti būtiski ietekmē ģimenes materiālo labklājību. Lai arī lietā nav strīda par bērna invalīda kopšanas pabalsta apmēru, jānorāda, ka likumprojekta izstrādes brīdī mērķis bija pielīdzināt kopējo pabalstu apmēru Centrālās statistikas pārvaldes 2004. gadā noteiktajai viena iedzīvotāja pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtībai vidēji mēnesī, t.i., 98,78 latiem (*sk. likumprojekta „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” anotāciju. Lietas materiālu 95. lpp.*). Savukārt 2006. gada 1. janvārī, kad tika uzsākta bērna invalīda kopšanas pabalsta izmaksa, viena iedzīvotāja pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtība vidēji mēnesī bija jau 111,97 latī (*sk. lietas materiālu 44. lpp.*). Tādējādi secināms, ka kopējais personai izmaksājamo pabalstu apmērs nav pietiekams, lai nodrošinātu iztiku gan bērnam invalīdam, gan personai, kas kopj šo bērnu, gan arī citiem bērniem ģimenē, ja persona, kas kopj bērnu invalīdu, ir vienīgā ģimenes apgādniece.

Līdz ar to valsts izraudzītie līdzekļi nav piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai un atzīstami par neatbilstošiem Satversmes 110. pantam.

17. Aprēķinot potenciālo bērna invalīda kopšanas pabalsta saņēmēju skaitu, par pamata kritēriju tika ņemts to bērnu invalīdu skaits, kuriem ir smagi fiziski un funkcionāli traucējumi un kuriem ir nepieciešama īpaša kopšana. No likumprojekta anotācijas finansiālā aprēķina nav secināms, ka būtu analizēti arī dati par šo bērnu strādājošo vecāku skaitu. Aprēķini pamatā ir balstīti uz pieņēmumu.

Kā norādīts likumprojekta anotācijā: „Bērna invalīda kopšanas pabalsta saņēmēju skaita aprēķinā ir izmantots pieņēmums, ka potenciālais bērna invalīda kopšanas pabalsta saņēmēju skaits sastāda 15% no bērnu invalīdu, par kuriem piešķirta piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta, kopskaita” (*sk. lietas materiālu 98. lpp.*).

Bērna invalīda kopšanas pabalstiem nepieciešamie līdzekļi ir aprēķināti, prognozējot, ka pabalsts tiks izmaksāts visiem bērniem, kam ir nepieciešama īpaša kopšana. Anotācijā norādīts, ka „prognozētais bērna invalīda kopšanas pabalsta saņēmēju skaits (vidēji mēnesī) ir šāds: 2005.gadā – 1 493, 2006.gadā – 1 526, 2007.gadā – 1 559, 2008.gadā – 1 594, 2009.gadā – 1 629, 2010.gadā – 1 664” (*sk. lietas materiālu 98. – 99. lpp.*).

Atbilstoši Ministru kabineta 2005. gada 13. decembra noteikumu Nr. 940 4.4. punktam VDEĀK, veicot invaliditātes ekspertīzi bērniem līdz 18 gadu vecumam, 2006. gada pirmajā pusgadā ir izsniegusi atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību 854 bērniem (*sk. lietas materiālu 84. lpp.*). Savukārt Aģentūra norāda, ka laika posmā no 2006. gada maija līdz augustam izmaksai nosūtīti 616 bērnu invalīdu kopšanas pabalsti un to izmaksai izlietoti 226 750 lati (*sk. lietas materiālu 86. lpp.*).

Tādējādi ir secināms, ka faktiski izmaksāto bērna invalīda kopšanas pabalstu apjoms ir ievērojami mazāks nekā sākotnēji plānotais.

18. Konstatējot apstrīdētās normas neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tā atzīstama par prettiesisku un spēkā neesošu. Līdz ar to nav nepieciešams vērtēt minētās normas atbilstību Satversmes 91. pantam.

19. Laika posmā no apstrīdētās normas spēkā stāšanās dienas tā ir ierobežojusi J.Patrinās un I.Bečas, un, iespējams, arī citu personu tiesības saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu. Tādējādi, lai nodrošinātu Satversmes 110. pantā noteikto tiesību īstenošanu un bērnu tiesību aizsardzību, apstrīdētā norma atzīstama par spēku zaudējušu no tās spēkā stāšanās brīža – 2006. gada 1.janvāra.

Atbilstoši Ministru kabineta 2005. gada 13. decembra noteikumu Nr. 940 11.punktam bērna invalīda kopšanas pabalstu piešķir ar dienu, kad ir izsniegts VDEĀK vai tās struktūrvienības (vispārēja vai speciāla profila VDEĀK) atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību bērnam līdz 18 gadu vecumam, kuram smagu fizisku un funkcionālu traucējumu dēļ nepieciešama īpaša pastāvīga kopšana.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Valsts sociālo pabalstu likuma 7.¹ panta pirmajā daļā ietvertos nosacījumus – „ja minētā persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”)” – par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam un spēkā neesošu no 2006. gada 1. janvāra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Gunārs Kūtris